

Tiskové zkoušky přetisku 6.X. 1938

Poslední emisí vydanou před zánikem pomnichovské Česko-Slovenské republiky byla příležitostná známka 300 h/10 Kč Slovenský sněm 1939, Pof. č. 350. (Čtyři známky, uváděné v katalogích s pozdějšími čísly - 3 Kč Sněm Karpatské Ukrajiny, Pof. č. 351, 60 h M. R. Štefánik modrá, Pof. č. 0351, 1 K T. G. Masaryk Česko-Slovensko, Pof. č. 352 a 30 h letecká, Pof. č. L15 - vyšly už vlastně v období po zániku ČSR, a datem svého vydání se tedy řadí spíše mezi známky protektorátní, slovenské, resp. karpatsko-ukrajinské.) Přesto, že se jedná o nejmladší známku ČSR I, je kolem její přípravy a vydání stále mnoho nejasného. Ve 3. dílu Monografie čs. známek /1/ se na str. 312 uvádí: "V tehdejších značně složitých vnitropolitických poměrech po mnichovském diktátu vydali představitelé poštovní správy na Slovensku k příležitosti otevření slovenského sněmu dne 18. ledna 1939 zvláštní známku. Znamka byla vydána bez jakéhokoliv ustanovení ve VMD ... a platila pouze pro území Slovenska ... do 31. ledna 1939." Znamka vznikla přetiskem původní výplatní známky 10 Kč Bratislava z emise Krajiny, hrady a města 1936, Pof. č. 313, která byla pro účely vydání přetiskové emise dotištěna z původních desek. Autorem přetisku provedeného v červeně oranžové, respektive žlutě oranžové barvě, sestávajícího ze slovenského znaku, nové hodnoty 300 h, čtyřřádkového nápisu "Otvorenie slovenského snemu 18.1. 1939" a dvou pětilinkových bloků zakrývajících původní nominální hodnotu, byl akademický malíř Miloš Bazovský. Knihtiskový přetisk byl proveden v Bratislavě a rozlišujeme u něj dva typy, lišící se polohou písmen přetisku vůči znaku.

Z popisu okolností vydání přetiskové emise Slovenský sněm, uvedeného v Monografii /1/, by se dalo usuzovat, že šlo o jakousi autonomní akci představitelů pošty na Slovensku, provedenou bez souhlasu ministerstva dopravy republiky Česko-Slovenské (viz zmíněný text: "... známku vydali představitelé poštovní správy na Slovensku ... bez jakéhokoliv ustanovení ve VMD ..."). Proti této domněnce však stojí nepopiratelná skutečnost, že původní známka 10 Kč Bratislava 1936 byla za účelem provedení přetisku dotiskována, a to z původních desek, což bylo možné samozřejmě jen v tiskárně poštovních známek v Praze. Pražské ministerstvo dopravy jako vydavatel poštovních známek tedy jistě muselo o přípravě přetiskové emise vědět a povolením dotisku známky 10 Kč Bratislava na přípravě přetiskové emise participovalo.

Ladislav Novotný v /2/ uvádí: "Keď bolo 6. októbra 1938 vládou ČSR rozhodnuté o autonómii Slovenska, žiadali slovenské politické kruhy, aby sa táto udalosť oslávila vydaním príležitostnej známky. Pražská poštová správa žiadosť odmietala s tým, že pre okamžité vydanie známky nemá potrebnú kapacitu v tlačiarni, no hlavne nemá vhodný návrh, bez ktorého rýchla výroba známky nie je možná. Nemala však námietok, aby slovenská pošta - ktorá sa začala osamostatňovať - zabezpečila vydanie

známok na Slovensku. ... Prostredníctvom Matice Slovenskej bol získaný prvý návrh preťače od akad. maliara Miloša Bazovského, na ktorej bol slovenský znak a dátum 6.X. 1938 (deň, kedy bolo rozhodnuté o autonómii Slovenska). Koncom novembra boli prevedené prvé pretačkové skúšky na známkach so štátnym znakom. Skúšky ukázali, že pretač nie je vydarená, aj zvolené známky s československým štátnym znakom neboli pre tento účel vhodné. Jednania sa preťahovali až do doby, kedy už bolo známe, že slovenský snem bude zvolený v polovici januára 1939. Po vzájomnej dohode bolo rozhodnuté, že príležitostná známka bude vydaná až ku dňu otvorenia snemu. Skúšobné pretače boli zničené, zachované zostali len dva-tri kusy." Novotný ďalej uvádí, že malíř Bazovský vypracoval nový návrh přetisku, přizpůsobený

známce 10 Kč Bratislava; tato známka byla pro přetisk zvolena jednak pro svůj námět a jednak pro svou vysokou nominální hodnotu, která vylučovala případné padělání přetisku. Vydání známky s přetiskem však narazilo ještě na jednu překážku. Slovenští zástupci požadovali, aby nominální hodnota přetiskové známky nebyla vyjádřena zkratkou Kč, ale aby byla použita zkratka Kčs, která podle nich lépe vyjadřovala nové státoprávní upřádání republiky. Česká strana však striktně trvala na zákonem stanovené zkratce československé měny. Kompromisním řešením bylo uvedení nové hodnoty v haléřích namísto v korunách. Závěrem autor citovaného článku otvírá otázku, proč nebyl při vydání známky Slovenský sněm zvolen obecný postup, jako u později vydané známky Sněm Karpatské Ukrajiny. "Rytina 10 Kč známky

bola k dispozícií, zmena hodnotovej číslice, prípadne doplnenie textu nemohlo robiť žiadne ťažkosti. Čo bolo možné na známke s jasinským kostolom, bolo iste možné aj tu. Odpoveď treba však hľadať vo sfére politickej."

Bez zájmovosti není, že jinak velmi podrobně referující Tribuna filatelistů /3/ se u příležitosti vydání této emise spokojila jen se všeobecným konstatováním, že "Slovensko oslavilo toliko jedinou známkou otevření slovenského sněmu. ... První známka Slovenska byla dána do oběhu 18. t. m., tedy v den zahájení slovenského sněmu." Tedy bez jakýchkoliv podrobností o tom, kdo vlastně byl v tomto případě vydavatelem známky. Tato skutečnost napovídá mnohé o tehdy všeobecně panujících nejasnostech ohledně nově nastávajícího státoprávního uspořádání. Světlo do okolností, za jakých vlastně byla emise Slovenský sněm vydána, by zřejmě mohlo vnést jen pečlivé prostudování dobových pramenů, zejména týkajících se tehdejšího eventuálního rozdělení vydavatelských pravomocí.

Před vydáním známky Slovenský sněm byly koncem listopadu 1938 (podle /2/) v tiskárně Unie v Praze (podle /1/) prováděny tiskové zkoušky přetisku složeného ze znaku Slovenska a data 6.X. 1938 (3 různé druhy přeti-

sku), resp. pouze ze slovenského znaku (1 druh přetisku). Z těchto zkoušek se zachovaly zkusmé tisky přetisku, provedené na čs výplatních známkách Znak, Osobnosti a Krajiny; jejich ukázky jsou vyobrazeny v Monografii /1/ na str. 314. Mezi sběrateli se vzácně vyskytují jednotlivé hodnoty nebo čtyřbloky známek s těmito zkusomými přetisky, větší bloky nám nejsou doposud známy. Ceny známek s těmito zkusomými přetisky se v aukcích pohybují řádově od 500 do 2000 Kč za kus /4/.

Od publikování údajů v /1/ a /2/ však došlo k nálezům dalších materiálů, zejména do té doby neznámých tiskových zkoušek, z nichž by se dalo usuzovat, že čs. pošta, vedle přípravy příležitostné známky, uvažovala i o vydání zvláštní přetiskové výplatní emise pro autonomní území Slovenska, ke kterému však, nejspíš pro překotný vývoj událostí, nakonec nedošlo. To, že je možné, že pošta tuto přetiskovou emisi připravovala, naznačuje dochovaný exemplář sestavy známek, sestávající ze tří listů silnějšího nažloutlého papíru formátu A4, obdobného vzezření, jaké mají listy používané pro výrobu oficiálních dárkových alb pošty ve 30. letech, na nichž je nalepeno celkem 32 výplatních známek ČSR, vždy ve dvojicích stejné hodnoty, v nominálních hodnotách od 5 h do 5 Kč; známky jsou nalepeny svým horním okrajem vlastním lepem. Na všech známkách je proveden knižtiskový jednořádkový přetisk 6.X. 1938 + slovenský státní znak. Přetisk je proveden celkem ve třech typech:

1. na známkách malého formátu 5 h, 10 h, 20 h, 25 h, 30 h a 40 h emise Státní znak 1929, Pof. č. 248 - 253, dále 40 h, 60 h a 1 Kč emise Portréty 1935, Pof. č. 300, 302 - 303, a 50 h M. R. Štefánik 1938, Pof. č. 346, je přetisk dlouhý 16 mm, znak je uprostřed řádky, nalevo od něj jsou číslice 6.X. a napravo letopočet 1939 (označme jej jako přetisk A);
2. na známkách středního formátu 1,20 Kč, 1,60 Kč, 2 Kč a 3 Kč emise Krajiny, hrady, města 1936, Pof. č. 304, 306, 307 a 309, je přetisk rovněž dlouhý 16 mm, znak je však vlevo na začátku řádky (označme jej jako přetisk B);
3. na známkách velkého formátu 4 Kč a 5 Kč emise Krajiny, hrady, města 1936, Pof. č. 311 a 312, je přetisk stejného tvaru jako přetisk B, ale je výrazně větší - jeho délka je 23 mm (označme jej jako přetisk C).

Celkem je tedy na listech nalepeno 16 dvojic stejných známek, z každé dvojice je jedna známka přetištěna přetiskem v červené a jedna v černé barvě.

Listy jsou vloženy v deskách připravených ministerstvem dopravy Česko-Slovenské republiky pro kongres Světové poštovní unie v Buenos Aires ve dnech 1. dubna až 25. května 1939. Jedná se o desky ze silnějšího žlutého papíru, formátu A4, na titulním listu s hnědě vytištěným velkým státním znakem ČSR, rámečkem a textem "SOUVENIR DU CONGRÈS POSTAL UNIVERSEL DE BUENOS AIRES 1ER AVRIL - 25 MAI 1939 / MINISTÈRE DES COMMUNICATIONS DE TCHÉCO-SLOVAQUIE / PRAHA".

Ze slavnostního způsobu adjustace a zejména ze skutečnosti, že dárkové desky byly připraveny pro kongres Světové poštovní unie, by se dalo usuzovat, že právě tyto popsané tři typy přetisků byly vybrány k vydání, k němuž však pro zánik Česko-Slovenska nakonec nedošlo. Je samozřejmě otázkou, zda sestava obsahuje všechny připravované hodnoty u tohoto druhu přetisku, a pokud ano, proč byly vybrány právě tyto hodnoty, a ne některé z dalších hodnot, jež měly v poštovním provozu rovněž uplatnění a které navíc pošta rovněž měla v zásobě a později byly opatřeny přetisky "Böhmen und Mähren / Čechy a Morava" a "Slovenský štát / 1939" (např. hodnota 1,50 Kč Banská Bystrica, 2,50 Kč Strečno a další). Skutečnost, že v sestavě není zastoupena hodnota 10 Kč Bratislava, by mohla ukazovat na možnost, že právě s ní se počítalo pro jiné přetiskové vydání, možná dokonce slavnostnějšího rázu. Zajímavá je skutečnost, že dvě barvy přetisku - červená a modrá - byly nakonec použity u známky 3,50 Kč Slavkov s přetiskem "Slovenský štát / 1939".

Nelze přirozeně vyloučit, že listy s vylepenými známkami byly do desek vloženy dodatečně nebo náhodně; zarážející je skutečnost, že mezi dobou zhotovování přetisků - koncem listopadu 1938 (podle /2/) a datem na deskách (1.4. 1939) je poměrně dlouhé období 4 měsíců. Na druhé straně je možné, že ministerstvo dopravy jako vydavatel známek chtělo na kongresu představit návrhy známek vystihujících nové státoprávní uspořádání republiky a materiály si připravilo s dostatečným předstihem. Jasně v této otázce by přinesl zejména nálezkou jiného exempláře popsaných dárkových desek s původním obsahem nebo nálezkou původních archivních pramenů, vážících se k přípravě materiálů pro česko-slovenské delegáty kongresu.

Otázka vztahu popsaných desek a listů v nich vložených, prozatím otevřená, je však v tuto chvíli vedlejší. Skutečnou zajímavostí je, že se dochoval tak rozsáhlý soubor tiskových zkoušek tohoto přetisku, adjustovaný nepochybně pro reprezentační účely pošty. Původně velmi skromné katalogové záznamy (Novotný uvádí jen zkušební přetisk na hodnotě 5 h Státní znak, Specializovaná příručka uvádí jen obecnou poznámku o existenci tiskových zkoušek, ostatní katalogy se o nich nezmiňují) lze na jeho základě nyní doplnit tak, že budou lépe vystihovat současný stav poznání tiskových zkoušek emise Slovenský sněm 1939.

Skutečnost, že i po bezmála šedesáti letech od složitě doby, předcházející zániku pomnichovské Česko-Slovenské republiky, se objevují nové poznatky a materiály vážící se k tehdejší emisi známek určených, resp. připravovaných pro autonomní Slovensko, nás vede k velké opatrnosti při formulování případných závěrů. Jedná se u popsaných šestnácti dvojic zkusmých tisků přetisků skutečně o přípravu známky Slovenský sněm, jak jsou dodnes ve filatelistické literatuře označovány? Nebo šlo o přípravu šestnácti známkové výplatní emise určené pro autonomní Slovensko? Na tuto otázku zatím odpověď neznáme; přinést ji může pouze studium původních pramenů v archivu tehdejšího minister-

stava dopravy ČSR, resp. v archivu tehdy nově se konstituující slovenské poštovní správy - samozřejmě pokud takové prameny vůbec ještě existují. Pokud by se však ukázalo, že se skutečně jedná o přípravu přetiskové výplatní emise pro autonomní Slovensko, byl by to fakt mimořádně významný - potom by popsaných 16 dvojic známek bylo vlastně zkusnými tisky přetisků na první slovenské výplatní známky.

A zajímavost na konec: popsaná sestava tiskových zkoušek včetně pamětních desek bude nabídnuta v jarní aukci firmy Dům filatelie Profil.

FRANTIŠEK BENEŠ

LITERATURA:

- /1/ Karásek, Jan, ing. - Žampach, František - Papoušek, Jaroslav, prof.: Monografie československých známek, díl III., vydal POFIS Praha v Nakladatelství dopravy a spojů, Praha 1979.
 - /2/ Novotný, Ladislav: Pred tridsiati rokmi..., Merkur, revue SČF, ročník I., číslo 2, str. 4 - 5, Brno 1969.
 - /3/ Tribuna filatelistů, ročník XIX, č. 2, str. 25 - 26, Praha 1939.
 - /4/ Aukční katalogy 11. a 12. mezinárodní aukce Profil, Praha 1995.
-